

„A külviszonyok alakulásai”

Farkas Katalin:
Magyar függetlenségi
törekvések 1859–1866
HM Hadtörténeti
Intézet és Múzeum,
2011.

A krími háború tapasztalatainak leszűréséből a magyar emigráció arra a következtetésre juthatott, hogy Magyarország önállóságának, függetlenségének helyreállítására akkor van esély, ha az európai hatalmi viszonyok háború által történő átrendezéseinek tengelyében a Habsburg Birodalom áll. A remélt helyzet néhány évvel később lett valóság. 1858 júliusában III. Napóleon titkos megállapodást kötött a Szárd-Piemonti Királyság miniszterelnökével, Camillo Benso di Cavourral arról, hogy a Habsburgok itáliai uralmának véget vetnek. A polarizálódott magyar emigráció (az egyik oldalon Klapka és Teleki, a másikon Kossuth) csak egységet mutatva válhatott Magyarország jövőjére kiható nemzetközi tényezővé. 1859 elején Klapkának mind a Francia Császársággal, mind a Piemonti-Szárd Királysággal sikerült megállapodnia arról, hogy azok fegyveres és anyagi segítséget nyújtanak a magyar függetlenség kivívásához, támogatják az itáliai magyar légió felállítását és a kapcsolatteremtést a dunai fejedelemségekkel.

Egy hónappal azután, hogy 1859 áprilisában a piemonti–francia szövetség és Ausztria között kitört a háború, Párizsban Kossuth, Klapka és Teleki megalapították a Magyar Nemzeti Igazgatóságot. Létrehozása – ahogy a szerző kiemeli – „kompromisszum következménye volt: a kiváló külföldi kapcsolatokkal rendelkező Teleki és Klapka bevonta a szervezésbe a magyarországi közvéleményre jelentős mértékben hatni tudó és ezért a nagyhatalmak vezetőinek szemében is tekintélyes Kossuthot. Cserében az utóbbi beleegyezett a kollektív vezetésbe”.

Az, hogy az 1859. június 24-én Solferinónál aratott győzelem után III. Napóleon fegyverszünetet, majd novemberben békét kötött Ferenc Józseffel, amellyel, hogy lehűtötte a magyar reményeket, elégedetlenséget váltott ki az olaszokból is, mivel csak Lombardia szabadult fel az osztrák uralom alól, a stratégiai kulcsfontosságú „várnégyszög” és több olasz tartomány, beleértve Velencét, továbbra is a Habsburg Birodalom része maradt. Igaz, szeptemberben az uralkodókat elűzőt közép-itáliai államok népszavazással csatlakoztak Piemonthoz, s azáltal, hogy „az engedet-

len” Garibaldi önálló fegyveres akcióval a Bourbonokat elűzte a nápolyi trónról, Dél-Itália is része lett az egységesülő Olaszországnak. A fent említett olasz területek megszerzésének vágya állandó háborús készenlétben tartotta II. Viktor Emánuel 1861-ben létrejött királyságát. Ez adott

esélyt a Magyar Nemzeti Igazgatóságnak a nemzetközileg is támogatott további működésre. Még 1860 szeptemberében Cavour Torinóban megállapodást kötött vele a közös, Ausztria elleni háború feltételeiről. Az 1860 nyarán Garibaldi pártfogásával megalakított és a voltornói ütközetben magát kitéve magyar légióra a jövőben is szükség lehetett, s a nápolyi hadjárat magyar hősei, Türr István és Éber Nándor tábornokok az elkövetkező években a tervezett magyarországi felkelés nemzetközi támogatásának szervezésében komoly szerepet játszottak.

Nemcsak a magyar emigráció aktivizálódott. 1859-ben Pesten „titkos hazafias cselekvési párt”, más néven pesti központi bizottmány alakult, amelynek Tisza Kálmán mellett többek között Komáromy György és Csáky Tivadar gróf is tagjai lettek, míg a katonai szervezést egykori honvédtisztek, Beniczky Lajos alezredes és Maróthy János százados irányították. A felsorolt személyek közül csak a majdani miniszterelnök, Tisza Kálmán és a szabadságharcban mind kormánybiztosként, mind seregzetként kitéve Beniczky Lajos közismert. A Bihar megyei Komáromy György és a Szatmár megyei Maróthy János is részt vett a szabadságharcban. A két honvédszázados egyikét sem sorozták be a császári seregbe. Komáromy Györgyöt 1853-ban szervezkedésért öt évi, majd két év várfogságra ítélték, de 1856-ban kegyelmet kapott. Az 1848-ban még csak tizenéves Csáky Tivadar a pozsonyi hadiakadémia elvégzése után főhadnagyként szolgált a császári-királyi seregben, de – feltehetően Komáromy hatására – 1857–1858 táján leszerelt. A tulajdonában lévő városligeti Bartl-villát, ahol a Szent István szabadkőműves páholy is megalakult, egy időben a volt határozati párti képviselők találkozóhelyeként ismerték.

Miután az osztrákok elvesztették a háborút, az egy évtizedes passzivitásából magához térő politizáló magyar társadalmi csoportok, rétegek számára is nyilvánvalóvá lett a Habsburg Birodalom gyengesége.

Az általános erjedés időnként nagyobb tömegeket is megmozgató forrongásban tört ki: ilyen volt Kazinczy születésnapjára ünnepsége, a március 15-i tüntetés 1860-ban Pesten vagy Széchenyi István temetése. A politizálásra az 1861 áprilisában megnyíló országgyűlés, amelynek képviselőit az 1848-as választójogi törvények alapján választották meg, legális lehetőséget adott. A legnagyobb erőt képviselő Határozati Párt szélső baloldali csoportja kapcsolatba lépett Kossuthal. Pár hónappal korábban a Vadászkiirt fogadóban megalakult a pesti honvédségélyező egyesület, amelynek mintájára az országban több hasonló szervezet alakult. Mivel az a gyanú merült fel ellenük, hogy nemcsak támogatás céljából veszik lajstromba a honvédeket, hanem más politikai céllal is, egy idő után feloszlatták őket. Való igaz: az egyesületek tagjaiban a Magyar Nemzeti Igazgatóság a hazai felszabadítási hadsereg katonáit látta. A pesti központi bizottmány részéről az emigránsok vezetőivel kapcsolatot tartó Komáromy György a központilag szervezett s katonai körzetekre lebontott hadsereg létszámát – nem kis túlzással – 140 ezer főre becsülte.

A pesti központi bizottmányt nemzetközi szinten is képviselő Komáromy György és Csáky Tivadar 1862 és 1866 között egyre nagyobb befolyásnak örvendett, amit az emigránsok közül többen – különösen Kossuth – rendkívül károsnak tartottak. Ettől függetlenül a porosz–osztrák háború kirobbanása előtt Otto von Bismarck kancellár – jóllehet tisztelettel viseltetett Kossuth iránt és értékelte Klapka katonai tehetségét – elsősorban Csákyval tárgyalt. Ahogy Farkas Katalin aláhúzza – megfontolt érdekből: „Felismerte, hogy a pesti comité ajánlkozása nagyon kedvező a porosz érdekek szempontjából. Olyan eszközt nyert vele, amely közelebb vitte céljai eléréséhez, és amelyért nem kellett nagy árat fizetnie, mert nem járt együtt a magyar függetlenségért való politikai kötelezettségvállalással. Bismarck elsősorban úgy tekintett a magyar felkelésre, mint Ausztriát gyengítő tényezőre. Természetesen azzal a feltétellel szándékozott beleegyezni a magyarok anyagi támogatásába és a Magyarországra történő betörésbe, hogy Olaszország is vállalja ugyanezt. Arra számított, hogy ha az olasz vezetés ilyen módon elkötelezi magát, akkor nem tud többé meghátrálni a harcok elől, vagy csak védekező háborút folytatni.” Ezzel szemben egyes olasz politikusok úgy vélték, hogy a magyarok „nem szándékoznak kihasználni Ausztria szorult helyzetét, a magyar emigránsoknak pedig semmi befolyásuk nincs az országban, amely Deákot követi.” A cselekvés módját

a nemzetközi helyzet alakulásának függvényében Deák is nyitva hagyta.

Farkas Katalin munkájának nagy érdeme, hogy forrásokkal megvilágítva emeli ki a jelzett időszak szövevényes eseményeinek félhomályából a korszaknak a közvélemény előtt teljesen ismeretlen, de a szakirodalom által is alig számon tartott két „politika-csinálóját”. Sorsukon keresztül ismerhetjük meg jobban a poroszországi Klapka-féle légió létrejöttének történetét, „egynapos” magyarországi megjelenését, illetve utóéletét. Szervezésére a porosz kormány valóban jelentős összegeket fordított, amelyekkel Csáky és Komáromy nem tudtak hitelt érdemlően elszámolni, s ezt Kossuth hosszú évek múltán is szóvá tette.

Amennyiben Ausztria nem szenved villámgyorsan döntő vereséget 1866. július 3-án a csehországi Königrätz és Sadova között, s nem köt augusztusban békét Poroszországgal, lemondva ezzel a nagynémet egység megteremtéséről, az esetleg elnyúló háborúban Bismarck komolyan számolt volna a magyarországi felkeléssel, s akár hadosztálynyira is fejlesztette volna a Klapka (és Csákyék) által Sziléziában szervezett magyar légiót.

Farkas Katalin monográfiájának egyik alapkérdése, hogy esélye lett volna-e Magyarországon 1859 és 1866 között fegyveres felkelésnek. (Mindenesetre meglepő, hogy ezekben az években mind Klapkáék, mind Csákyék mennyi fegyvert vásároltak s tudtak bejuttatni az országba „kelme” címen.) A szerző az ezzel kapcsolatos legkülönfélébb elképzeléseket is ismerteti – a magyar emigráció képviselőinek a dunai fejedelemségeket és Szerbiát, a magyarországi szerb határőrvidéket az Ausztria elleni háborúba bevonó terveivel együtt.

„Az udvar számított arra, hogy porosz seregek törhetnek be az ország északi részére, ezért az uralkodó Észak-Magyarország királyi biztosává nevezte ki Forgách Antal grófot, a korábbi magyar kancellárt – állapítja meg Farkas Katalin. – Forgách már másnap értekezletet tartott Pozsonyban az északi területeken állomásozó katonaság parancsnokainak és megyei főnököknek a részvételével. Határozat született arról, hogy az egyes községek vagyonszámú polgárai közül 10–20 főt fel-fegyvereznek, és utasítanak a katonaság és a híradás segítésére, valamint a lakosság megnyugtására. (...) Az udvar ugyanakkor nemcsak a porosz betöréssel, de a magyarországi felkelés és a magyar–délsláv–román együttműködés lehetőségével is számolt. A rendőrségnek tudomása volt Türr és Éber bukaresti, valamint Klapka

berlini tárgyalásairól, a fejedelemségekből Magyarországra irányuló fegyverszállítási tervekről és a szerb kormány a Határőrvidék fellátásával kapcsolatos elképzeléseiről. A hatóságok tisztában voltak azzal, hogy a nemzetközi helyzet kedvez a magyar függetlenségi törekvések felerősödésének, ezért fokozott figyelmet fordítottak a magyarországi udvarellenes tevékenységek leleplezésére és megtorlásra is.”

A Farkas Katalin monográfiájában foglaltak alapján elmondható, hogy a magyar politikai elit nem vádolható a jelzett időben passzivitással. Minden eshetőséggel számolt, minden lehetőségre nyitott volt. Ha bekövetkezik a remélt 40–50 ezer fős olasz hadsereg partraszállása Dalmáciában, amely mögött a tárgyalat korszak kezdetén ott áll a győztes Franciaország, a végén a győztes Poroszország, akkor nincs kizárva a szabadságharc megújulása Magyarországon.

A pesti központi bizottmány egyik legrokonszenvesebb tagja, Keglevich Béla gróf, a „szép szöke

fiatalember”, aki már azért is népszerű volt, mert a mártír miniszterelnök, Batthyány Lajos leányát, Ilonát vette el feleségül, 1866 nyarán *Spectator* című röpiratában találóan fogalmazza meg a dilemmákat: „Pactálni, de nem mindenáron. A minden áron való pactálást a régi conservatív párt embereire hagyni. A minden áron való forradalmat a szélsőbalnak hagyni... Készen állni arra az esetre, ha a külviszonyok alakulása a magyar államnak Ausztria nélkül való fennállására esélyt idéznének elő; de készen állni az esetre is, ha a külviszonyok ránk csak részben kedvező alakulása esélyes béke megkötésére int.”

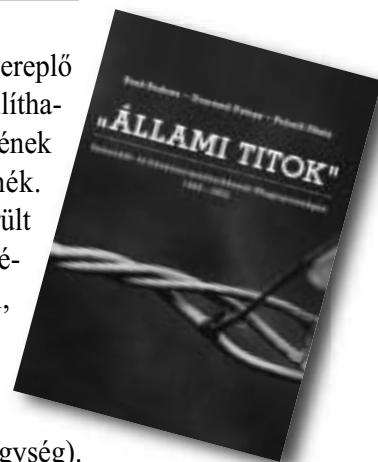
A részben kedvező viszonyok „csak” a kiegyezés tették lehetővé. A kiegyezéshez azonban nemcsak „a külviszonyok kedvező alakulása” kellett, hanem az is, hogy Bécsben tudatosodjék: az évek óta tartó megbékélési folyamat kudarc esetén a magyar fél a fegyveres harc vállalására is készen áll.

Kovács István

Amikről egykoron hallgatni kellett, azokról ma szólnunk kötelesség

Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titok”. Internáló- és kényszer-munkatáborok Magyarországon 1945–1953 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’ Harmattan Kiadó, 2012.

Amikor voltam a címben szereplő táborokról, de azt sem állíthatom, hogy azok történetének alapos ismerője lennék. Pedig már sokszor került szóba baráti beszélgetések során Buda-Dél, Kistarcsa, Recsk, Tiszalök, Csepel és természetesen a Hortobágy is (utóbbi nem mint tájegység).

Vannak történetek, személyek, helyszínek, amelyek és akik valahogy kiesnek a történeti köztudatból. Akadnak olyanok is, akik be sem kerülnek a köztudatba, mert nem kerülhettek bele. A kérdés általában az, hogy miért nem kerülhettek (kerülhetnek) bele?

Sokféle válasz adható a fenti kérdésre, s mind igaz lehet, de talán a legelgondolkodtatóbb az, amikor azt mondják: nem beszélhettünk (beszélhetünk) róla. S ha ilyen a válasz, máris megfogalmazódik a következő kérdés, ami igen rövid és egyszerű: miért nem?

Többek között ezek is eszembe jutottak, amikor az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának három munkatársa – Bank Barbara, Gyarmati György és Palasik Mária – nevével fémjelzett kötetet a kezembe vettem.

Természetesen nem voltam (és vagyok) annyira naiv, hogy úgy tegyek, mintha korábban nem hallot-

Egykori katona- és csendőrtiszt barátaim, kitelepítettek s családtagjaik beszéltek róluk, mint saját életútjuk egy-egy szomorú állomásáról. Nem kértek tőlem „némasági fogadalmat”, pedig szinte kivétel nélkül elmondták: egykoron aláírásukkal vállalták, hogy az ott és velük történetekről nem beszélnek, még a közvetlen hozzátartozóiknak sem.

Nem véletlen tehát, hogy a magyar társadalom tagjainak többsége nem hallott arról, hogy Magyarországon is működtek olyan kényszermunka- és internálótáborok, amelyek nem igazán különböztek a németek által működtetett koncentrációs táboroktól vagy a szovjet GULAG világ táboraitól. Az utóbbiról sem igazán lehetett szólni, míg az előbbiekről könyvtárnyi irodalom keletkezett.

S vajon lehet-e szelektálni a nemzet emlékezetében? Lehet-e csak egyoldalúan bemutatni a múltat,